

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-12>

УДК: 159.923. 2

Валентина КУТІШЕНКО

кандидат психологічних наук, доцент,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-5597-705X>

e-mail: v.kutishenko@kubg.edu.ua

Світлана СТАВИЦЬКА

доктор психологічних наук, професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0003-0800-0876>

e-mail: s.o.stavitska@npu.edu.ua

Олена МУЗИКА

кандидат психологічних наук, доцент,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-3062-1989>

e-mail: o.muzyka@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ ДО РІЗНИХ ФОРМ ВІРИ

Стаття присвячена актуальній проблемі ціннісного ставлення студентів до різних форм віри. У роботі висвітлено різні підходи до розуміння сутності поняття віри, її змісту та форм. Презентовано результати емпіричного дослідження ціннісного ставлення студентів-психологів молодших курсів до різних форм віри, розкрито встановлені загальні тенденції цього ставлення, зокрема, домінування у системі віри студентів певних її форм. Представлено рейтинг конструктів різних форм віри за вираженістю у студентів.

Ключові слова: віра, форми віри, конструкти віри, індивідуальна структура віри, світоглядна компетентність психолога.

Valentyna KUTISHENKO

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Svitlana STAVYTSKA

Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman

Olena MUZYKA

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

CHARACTERISTICS OF THE VALUE ATTITUDE PSYCHOLOGIST STUDENTS' JUNIOR COURSES TO DIFFERENT FORMS OF FAITH

The article is devoted to the actual problem of the value attitude of junior psychology students to various forms of faith. The work highlights different approaches to understanding the essence of the concept of faith, its content, and its forms.

The results of the empirical research were analyzed. The following general trends of the value attitude of junior psychology students to various forms of belief were highlighted: the belief system of each student is filled with individual content, which includes multiple forms and

constructs of belief, which have different values for the individual and are combined in a certain hierarchical structure. In the hierarchy of forms of faith of most junior psychology students, the dominant positions are firstly, interpersonal faith (faith in others), where students, above all, declare faith in the value of the family, the value of human responsibility, and faith in sincere and long-lasting friendship); intrapsychic belief (belief in oneself) is second in expression among students, where most students believe in the stability of their own life principles and worldview positions, and show confidence in their capabilities and belief in their physical attractiveness). A significant place in the hierarchy of students' forms of belief is also occupied by belief in social values (the dominant belief is in the importance of patriotism, in the fact that man is created for happiness, in the power of science). At the same time, the respondents' belief in such social values as the future and justice is the least expressed. Spiritual-religious faith and non-productive forms of faith occupy the lowest positions in the structure of respondents' faith. That is, among students of younger years, the belief in a transcendental nature is significantly inferior to the rational belief in oneself, others, science and reason.

According to the students, a person's spiritual and religious faith and faith in social values are mainly determined by the need for meaning and security, and interpersonal and intrapsychic faith – by a person's need for self-actualization.

Key words: faith, forms of faith, constructs of faith, individual structure of faith, worldview competence of a psychologist.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У період війни перед психологічною наукою постають нові завдання серед яких особливе місце посідають дослідження різних аспектів ціннісних орієнтацій та віри людей як потужних внутрішніх чинників їх життєстійкості. У цьому контексті особливий інтерес викликають системи ціннісних орієнтацій та віри майбутніх психологів, котрі в своїй професійній діяльності допомагатимуть іншим у пошуках внутрішніх опор в складних життєвих ситуаціях. Адже ці світоглядні конструкти психолога дають чітке уявлення про те, як він взаємодіатиме з клієнтами, які прийоми і техніки використовуватиме, у чому вбачатиме проблему та шляхи її вирішення. У наших попередніх дослідженнях ми обґрунтовуємо свою точку зору на те, що психолог у практичній роботі не зможе дотримуватися принципу відсторонення від власної світоглядної картини світу [6; 7], відповідно, підготовка фахівців з психології потребує першочергової зосередженості на їх світоглядній компетентності. Саме тому предметом нашого наукового інтересу стала система віри майбутніх психологів. У попередніх дослідженнях ми проаналізували особливості релігійних орієнтацій психологів. Проведене нами дослідження дозволило виділити три релігійні орієнтації майбутніх психологів: традиційну релігійну орієнтацію (з домінуванням зовнішньої релігійності), нетрадиційну релігійну орієнтацію (з інтересом до магічних обрядів і окультизму) та еклектичну релігійну орієнтацію (поєднання традиційної релігійності з нетрадиційною) [7]. Отримані результати вимагали більш детального

вивчення індивідуальної системи віри студентів, яка не обмежується наявністю лише релігійних орієнтацій, що і зумовило обрану нами тему дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій

Теоретичний аналіз наукових досліджень з обраної проблематики показав, що вивчення системи віри особистості є багатовекторним, а саме поняття має різне трактування. Розглянемо наукові підходи до проблеми докладніше.

А. Мудрик, узагальнивши представленість феномену віри в різних наукових доробках, вказує на такі аспекти його дослідження: гносеологічний – спрямований безпосередньо на предмет віри та з'ясування його реальності або ж ілюзорності; соціологічний – передбачає дослідження соціальних детермінант віри; психологічний – зосереджується на вивченні специфіки та сутності тих психічних процесів, які визначають віру, а сам феномен віри розглядається як специфічний психічний стан особистості. На думку науковця, теологічно орієнтовані психологи прагнуть відокремити релігійну віру від нерелігійної, підкреслюючи принципову відмінність між ними, яка полягає у спрямованості релігійної віри на надприродні об'єкти, що знаходяться поза простором і часом та недоступні для людського досвіду [9]. Представники іншого підходу заперечують різницю релігійної віри від нерелігійної, трактуючи віру як ментальну установку, яка стверджує реальність даного об'єкту [11].

У своєму дослідженні О. Кузнецов виділяє декілька значень поняття віри та підходів до розуміння його сутності. Зокрема, ґрунтуючись на етимологічному аналізі цього слова, дослідник виділяє такі його значення: вірність, служіння, щирість, переконаність, істинність, правильність. Проведений дослідником аналіз наукових розробок дозволив йому виділити такі підходи до трактування сутності цього поняття: гносеологічний (розуміння віри розкривається у контексті її протиставлення розуму); метафізичний (віра розглядається як особливий елемент суто релігійного життя людини); психологічний (віра трактується як функція людської психіки, особливий психічний стан, який виникає у досить невизначеній ситуації, при умові дефіциту точної інформації про досяжність поставленої мети). Взагалі, у психологічній науці віра розуміється як почуття, переконаність, характеристика свідомості, емоційне ставлення, готовність, установка, мотиваційна тенденція особистості, довіра людини власному моральному рішення [5]. Узагальнення автора дозволяють зробити висновок, що у більшості випадків у науковому пізнанні віра

розглядається або як емоційно-ціннісне ставлення, орієнтація особистості на себе, на іншого, на трансцендентні цінності, або ж як переконаність у чомусь або в комусь, внутрішнє прийняття певного образу.

Дослідниця Л. Бучак, розкриваючи специфіку феномену віри, зосереджує увагу на такій її істотній характеристиці як позитивність, тобто обов'язковою характеристикою віри є позитивне оцінне ставлення людини до певного об'єкту віри [12].

Науковці Ф. Малкольм і М. Скотт, аналізуючи сильні та слабкі сторони теорії позитивності віри, погоджуються з тим, що віра повинна супроводжуватися обов'язковим позитивним оціночним переконанням. Вчені наводять аргументи у підтримку цієї тези, однак акцентують увагу на наявності іншої особливої властивості віри, яку вони називаємо «справжньою твердістю» та вказують наскільки справжня рішучість пов'язана з вірою. Тобто віра обов'язково вимагає від людини бути стійкою до інших доказових, практичних і психологічних викликів з якими вона стикається [13].

Деніела Джей МакКоган та Деніел Ховард-Снайдер у своєму дослідженні також вказують на таку важливу характеристику віри як стійкість. Так, автори розмірковують над тим, що віру можна розглянути як різновид довіри, але скоріше всього віра – це самостійний психічний стан, який відіграє свою особливу роль у стосунках і інших життєвих ситуаціях. Бо хоча віра, як і довіра, дозволяє людині покладатися на те, що має для неї значення (у що ми віримо, чи довіряємо), однак, віра, на відміну від довіри, характеризується стійкістю перед викликами та перешкодами. Людина продовжує покладатися на предмет віри, незалежно від складності ситуації. Віра надає людині довгострокову перспективу та стабільність, які необхідні для її безпеки та підтримки [14].

Яскравим прикладом того, що віра характеризується психологічною сталістю та є стійким утворенням, а також забезпечує спокій та впевненість у собі є глибока релігійна віра.

Специфічність картини світу релігійної людини значно знижує її негативні переживання щодо буття-небуття, у неї існує більш висока напружена єдність зі світом і це відкриває для неї інші джерела активності, спрямованої на самовдосконалення та дотримання моральних цінностей, надає додаткової впевненості у собі. Єдність релігійної людини зі світом забезпечується трансцендентністю, яка рятує релігійну людину від сумнівів стосовно швидкоплинності існування буття та власного існування зокрема [3].

М. Савчин, розкриваючи сутність віри трансцендентної природи, вказує на її істотні відмінності від віри людського розуму та науки. Науковець вважає, що духовна віра є засобом глибшого пізнання світу, адже розумом його не може до кінця пізнати. Суттю духовної (трансцендентної, божественної) віри є впевненість у духовній істині, в Суцному, в існуванні духовного світу з його властивостями та бездонністю. Релігійна віра відноситься до внутрішньої особи (духу) як визначального центру людини, а розум – до психіки (душі); людське знання зберігає межі єства, а віра піднімається вище цих меж; обмежене людське знання турбується про те, щоб захистити людину людськими засобами, віра розуму найчастіше є прямою безпосередньою силою активності людини, бо завжди переконання особистості на користь свого его психологічно сильніші, ніж переконання на користь трансцендентної віри. У релігійній же вірі завжди все сприймається автентично і не надається стільки уваги не значущим речам [10].

В. Шинкарук у контексті світоглядного підходу до поняття віри визначає її як категорію світогляду, здатність сприймати й переживати можливе як дійсне. Це спосіб сприйняття норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, як очевидних фактів та характеристик дійсності, хоча вони не представлені у власному практичному чи пізнавальному досвіді. Науковець вважає, що віру не варто протиставляти знанню. Віра виникає там, де ще немає достовірного знання, вона може бути істинною, але ще не перевіреною, саме тому вона протилежна не знанню взагалі, а достовірному знанню [11].

О. Корнієнко, якому близький світоглядний підхід до розкриття сутності поняття віра, дотримується позиції, що Буття Людини, крім природного і соціального, має вищий смисловий вимір. Віра при світоглядному підході вивчається як феномен смислового рівня буття людини, вияв її духовно-практичного виміру, феномен духовного життя. Відповідно до власного світогляду кожна людина формує установки на оцінювання оточуючої дійсності, обирає ті чи інші цілі та засоби своєї життєдіяльності. Віра – це спосіб проникнути в трансцендентальну реальність, адже пізнати її виключно раціональними шляхами неможливо. Особистісні смисли і цінності оголошуються головними регуляторами поведінки. Віра при цьому постає як самостійне явище внутрішнього світу, де людина виступає не «безпристрасним» суб'єктом, що реагує на зовнішні стимули середовища або керується внутрішніми мотивами за «об'єктивними» законами, а як індивідуальність з її особливими, унікальними цінностями і смислами для якої дійсність є особистісно значущою. Віра виступає як світоглядна категорія, потужний екзистенційний ресурс.

Вона зумовлює зв'язок людини зі Світом, а не просто пізнавальний зв'язок між Суб'єктом і Об'єктом, є необхідною передумовою творчих потенцій людини, оскільки забезпечує здатність особистості долати самообмеженість [4].

Н. Наумова та А. Мердак, розкриваючи психологічну структуру віри, трактують це поняття як внутрішній психологічний стан людини, що характеризує її ставлення до предмету віри. Відповідно, структура віри включає такі три компоненти: 1) внутрішнє «Я» особистості як усвідомлення нею самої себе; 2) образ предмету віри, який може повністю або частково відповідати своїй суті, або ж бути плодом уяви, однак віруючий сприймає цей образ як істинний, відповідно, предметом віри є уявлення або мислена модель, що створюється у свідомості особистості; 3) зв'язки, які поєднують попередні два компоненти, коли в свідомості людини з'являється певна чуттєва оцінка предмета сприйняття. Віра виникає у людини тільки тоді, коли вона зацікавлена у предметі своєї віри, а відповідно, віра обов'язково включає емоційну складову. Після раціонального осмислення віра перетворюється на значимий компонент свідомості. Залежно від того, емоційний чи раціональний чинник домінує у свідомості людини, віру можна розділити на три види: емоційно-чуттєва віра, коли панують почуття (сліпа віра); віра міркувань, коли логічний підхід допомагає утримувати емоції в певних межах; розумна віра, коли чуттєві і логічні моменти тісно взаємопов'язані та відповідають принципу розуму. Віра, також, передбачає активне ставлення особистості до предмета віри, а тому впливає на вольові процеси і тим самим корегує поведінку людини. Залежно від домінування психічних елементів, віра має свої види і ступінь глибини [8].

Систематизація наукових позицій вчених щодо класифікації форм і видів віри дозволила Ю. Алексєєвій розділити форми віри особистості на продуктивні та непродуктивні. Підставою для такої класифікації форм віри став ступінь її гармонізуючого та адаптивного впливу на особистість. До продуктивної форми віри науковець відносить наступні види: духовно-релігійна, інтрапсихічна (віру в себе), інтерперсональна (віру в іншого) та віра в соціальні цінності. До непродуктивної форми віри належать такі види: містична віра (демонологічні уявлення, марновірства), забобони та ідолопоклонство [1; 2].

Формулювання цілей статті

Метою нашої статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей ціннісного ставлення студентів-психологів

молодших курсів до різних форм віри. Мета конкретизується у таких **завданнях**: представити, встановлені на основі проведеного аналізу результатів емпіричного дослідження, загальні тенденції ієрархії форм віри щодо їх домінування у системі віри студентів-психологів молодших курсів; презентувати рейтинг конструктів різних форм віри за вираженістю у студентів.

Виклад основного матеріалу

Вибірку проведеного дослідження склали 85 студентів-психологів 1-2 курсів Київського університету імені Бориса Грінченка та Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (вік – 17-19 років). Етап збору емпіричних матеріалів здійснювався по закінченню першого та другого курсу навчання.

Для вирішення поставлених завдань емпіричного дослідження було використано методику «Тест дослідження форм віри» (Ю. Алексеева, 2015). Методика складається з 35 тверджень та дозволяє з'ясувати особливості ціннісного ставлення особистості до таких п'яти форм віри: 1) духовно-релігійної (конструкти: віра в Бога, душу, безсмертя, добро і зло, смерть, вищі сили, долю); 2) непродуктивної (конструкти: віра в порчу, реінкарнацію, кумирів, пророцтва, духів, нечисту силу, легковір'я); 3) інтерперсональної (конструкти: довіра, дружба, любов, відповідальність, герої, сім'я); 4) інтрапсихічної (конструкти: фізична привабливість, воля, успішність інтелектуальність, здоров'я, вірність, внутрішні можливості); 5) віри в соціальні цінності (конструкти: справедливість майбутнє, доброта, патріотизм, мораль, наука, щастя) [2].

Як показав аналіз результатів дослідження, кожен студент має свою індивідуальну систему віри, наповнену власним змістом, де є місце різним формам віри. Наприклад, студент може одночасно вірити в Бога чи реінкарнацію, визнавати любов, вірність, патріотизм чи вірити в свої внутрішні можливості. Однак, всі ці компоненти індивідуальної системи віри студента представлені в певній ієрархічній єдності, мають свою структуру. Методика дозволила з'ясувати, які форми та конструкти віри є домінуючими в індивідуальній структурі кожного студента, а які є менш значущі. У контексті нашого дослідження було важливо встановити загальні тенденції, притаманні студентам-психологам молодших курсів щодо домінування у їхній системі віри певних її форм (див. рис. 1).

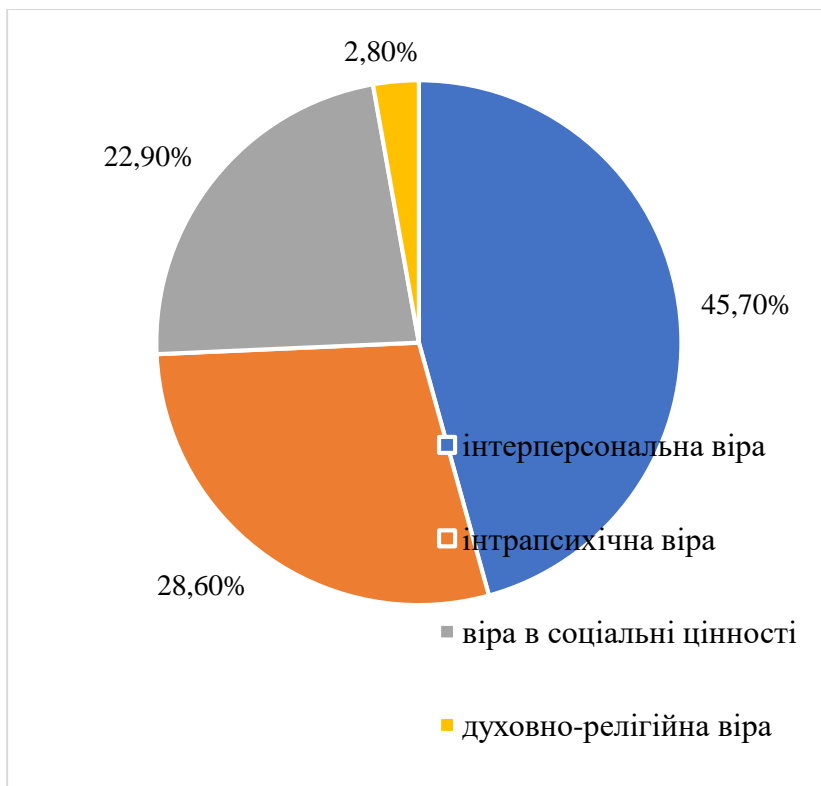

Рис. 1. Розподіл студентів за домінуванням у їхній системі віри різних її форм

Отже, нам вдалося встановити такі тенденції: перше рангове місце за домінуванням у студентів посіла інтерперсональна віра, тобто віра в інших, (домінуючі позиції вона займає серед різних форм віри у 45,7% студентів); інтрапсихічна віра, тобто віра у себе та власні можливості, у здатність управляти подіями життя зайняла домінуючі позиції в системі віри у 28,6% студентів; далі за значущістю – віра в соціальні цінності (домінуючі позиції займає у 22,9% студентів) і нарешті духовно-релігійна віра (найбільш значуща лише для 2,8% студентів). Слід відмітити, що не виявилось жодного студента у якого б в індивідуальній системі форм віри домінувала б непродуктивна форма, тобто віра в порчу, реінкарнацію тощо.

Одним із завдань нашого дослідження було визначення рейтингу конструктів різних форм віри за значущістю для студентів (див. табл.1).

Таблиця 1

Рейтинг конструктів різних форм віри за вираженістю у студентів

Форма віри	Конструкт	ранг	Форма віри	Конструкт	ранг
Інтрапсихічна віра	вірність	1	Духовно-релігійна віра	душа	1
	можливості	2		вищі сили	2
	фізична привабливість	3		доля	3
	інтелектуальність	4		смерть	4
	воля	5		безсмертя	5
	здоров'я	6		добро і зло	6
	успішність	7		бог	7
Інтерперсональна віра	сім'я	1	Непродуктивна форма віри	реінкарнація	1
	відповідальність	2		порча	2
	дружба	3		пророцтво	3
	любов	4		жертва	4
	герої	5		кумири	5
	співчуття			нечиста сила	6
	довіра	7		духи	7
Віра у соціальні цінності	патріотизм				1
	щастя				2
	наука				3
	доброта				4
	мораль				5
	майбутнє				6
	справедливість				7

Щодо значущості для студентів конструктів інтрапсихічної віри, то тут ієрархія така: найбільше студенти вірять в себе, у відданість власним життєвим принципам, стійкість своїх ставлень та світоглядних позицій. Далі студенти проявляють переконаність у своїх можливостях, які допоможуть подолати екстремальні ситуації, та вірять у свою фізичну привабливість. Меншою мірою студенти вірять у свої інтелектуальні та вольові спроможності. Низькі оцінки отримала віра студентів у те, що здоров'я є однією з головних умов самореалізації та найнижчі позиції займає віра у власну успішність, підтвердженням якої є позитивні оцінки оточуючих.

Інтерперсональна віра з позиції авторів методики – це віра, яка відображає систему цінностей особистості, що регулює її міжособистісні взаємини у різних сферах життя, іншими словами віра в іншого. Щодо рейтингу конструктів інтерперсональної віри, то домінуючу позицію у студентів посідає віра у цінності сім'ї, а також віра у значущість відповідальності як такої характеристики, яка істотно впливає на взаємостосунки з іншими, третю позицію за значущістю для студентів посідає віра у щире та тривале дружба. Менш вираженими є віра студентів у любов і людей, які при певних обставинах можуть стати

справжніми героями. Найнижчі показники отримала віра в співчутливих людей та віра в порядність людини схильної до зради.

Цікавою виявилася ієрархія складників віри студентів у соціальні цінності. Найвищі позиції посідає віра у патріотизм і важливість цього соціального почуття, змістом якого є любов до Батьківщини. Також високі позиції займає віра у те, що людина створена для щастя та віра в наукові дослідження. Меншою мірою проявляється віра у доброту людей та те, що система загального етичного виховання може підвищити рівень морального потенціалу суспільства. Низькі показники отримала віра у майбутнє, у те, що воно зробить людей щасливими. І саму низьку позицію у структурі соціальних цінностей займає віра студентів у справедливість.

Щодо конструктів духовно-релігійної форми віри, то тут домінуючі позиції займає віра студентів в існування душі (живої сутності, що має енергетично-хвильову природу), у існування вищих сил (представників інших світів) та у долю (запрограмованість людського життя); менше студенти вірять у можливість відчувати день своєї смерті та безсмертя душі; найменше студенти вірять в існування Диявола (символічного джерела зла) та Бога.

Щодо непродуктивних форм віри, то домінуючі позиції посідають віра студентів у реінкарнацію, у здатність навести порчу та у пророцтва. Менше схильні довіряти незнайомим людям, авантюристам та своїм кумирам. І найменше студенти вірять у нечисту силу, а також духів і привидів.

На думку студентів, такі форми віри як духовно-релігійна та віра у соціальні цінності, переважно, зумовлюються потребою людини у сенсі та безпеці, а інтерперсональна віра та інтрапсихічна – потребою у самоактуалізації.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Система віри кожної особистості наповнена індивідуальним змістом, що вміщає різні форми і конструкти віри, які мають різну цінність для особистості та об'єднуються в певну ієрархічну структуру.

Аналіз результатів нашого емпіричного дослідження дозволив встановити такі загальні тенденції ціннісного ставлення студентів-психологів молодших курсів до різних форм віри: в індивідуальній структурі їхньої віри домінуючі позиції посідають інтерперсональна віра (віра в інших, де студенти, в першу чергу, декларують віру у цінності сім'ї, цінність відповідальності людини та віру у щире та тривале дружбу) та інтрапсихічна віра (віра в себе, де найбільше

студенти вірять у стійкість власних життєвих принципів і світоглядних позицій, проявляють упевненість у своїх можливостях та віру у свою фізичну привабливість). Домінування таких форм віри зумовлюється, в основному, на думку студентів, їхньою потребою у самоактуалізації. Значне місце в ієрархії форм віри студентів посідає, також, віра в соціальні цінності (домінує віра у важливість патріотизму, у те, що людина створена для щастя, у силу науки), однак віра студентів у такі соціальні цінності як майбутнє та справедливість є найменш вираженою. Найнижчі позиції в структурі віри студентів посідають духовно-релігійна віра та непродуктивні форми віри. Тобто у студентів молодших курсів віра трансцендентної природи значно поступається вірі у себе, інших, науку та розум.

Мета подальших досліджень полягатиме у виділенні типології студентів-психологів за домінуючими у них формами віри та побудові їхніх психологічних профілів.

Література

1. Алексеєва Ю. А. Класифікація форм і видів віри особистості. *Проблеми сучасної психології*: Збірник наукових праць. 2019. Випуск 28. С. 21-35.
2. Алексеєва Ю. А. Тест дослідження форм віри. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 43 с.
3. Бунас А. А., Гельберт А. Я. Особливостей прояву релігійності в структурі особистісних якостей. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2021. № 1. С. 7-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2021_1_3
4. Корнієнко О. М. Феномен віри у контексті світоглядних засад людини [Електронний ресурс]. *Світогляд-Філософія-Релігія*: збірник наукових праць. Суми : Сумський державний університет, 2018. Вип. 13. С. 117-123. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/7393> (дата звернення:30.08.2024).
5. Кузнецов О. І. Психологічний аналіз феномену віри у науковому пізнанні. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11) С. 289-297.
6. Кутішенко В. П. До проблеми духовного розвитку психотерапевта. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки*: Зб. наукових праць. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. № 36 (60). С. 271-275.
7. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологічні особливості індивідуальної релігійності майбутніх психологів.

Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія: зб. наук. пр. / засн. : Київський університет імені Бориса Грінченка, Благодійний фонд ім. Антона Макаренка. К. : «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2018. Випуск 3 (62). С. 44-53.

8. Наумова Н. В., Мердак А. М. Психологічна структура віри та мотиви її формування. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2003.12. С. 38-41.

9. Мудрик А. Б. Теоретико-методологічний аналіз феномену релігійної віри: соціально-психологічний аспект [Електронний ресурс]. *Психологічні перспективи*. 2013. Вип. 22. С. 173-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2013_22_22

10. Савчин М. В. Аналіз здатності особистості вірити у контексті духовної парадигми психології. *Актуальні проблеми психології* і: Збірник наукових праць. Інституту психології імені Г.С.Костюка. Том. IX, Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. 2016. Вип. 9. С. 468-476.

11. Шинкарук В. І. Категоріальна структура наукового світогляду. *Вибрані твори* : у 3 т. К., 2004. Т. 3. Ч. I. С. 164-172.

12. Buchak, Lara. Rational Faith and Justified Belief. In Laura Frances Callahan & Timothy O'Connor (eds.), *Religious Faith and Intellectual Virtue*. Oxford, GB: Oxford University Press. 2014. pp. 49-73.

13. Malcolm F and Scott M. True grit and the positivity of faith. *European Journal of Analytic Philosophy*. 2021. 17. P. 5-32.

14. McKaughan D and Howard-Snyder D. How Does Trust Relate to Faith? *Canadian Journal of Philosophy*. 2022 b. 52(4):1-17 DOI: [10.1017/can.2022.34](https://doi.org/10.1017/can.2022.34)

15. Leuba J. H. The psychology of religious mysticism. New York : Questia Media America, 1998. 348 p.

References

1. Aliksieieva Yu. A. Klasyfikatsiia form i vydiv viry osobystosti. *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats*. 2019. Vypusk 28. S. 21-35.

2. Aliksieieva Yu. A. Test doslidzhennia form viry. K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2015. 43 s.

3. Bunas A. A., Helbert A. Ya. Osoblyvostei proiavu relihiinosti v strukturi osobystisnykh yakoste. *Naukovyi visnyk KhDU. Serii: Psykholohichni nauky*. Kherson, 2021. № 1. S. 7-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2021_1_3

4. Kormiienko O. M. Fenomen viry u konteksti svitohliadnykh zasad liudyny [Elektronnyi resurs]. *Svitohliad-Filosofiiia-Relihiia: zbirnyk naukovykh prats*. Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet, 2018. Vyp. 13. S. 117-123. URL:<https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/7393> (data zvernennia:30.08.2024).

5. Kuznietsov O. I. Psykholohichni analiz fenomenu viry u naukovomu piznanni. *Psykhohohiia i osobystist*. 2017. № 1 (11) S. 289-297.

6. Kutishenko V. P. Do problemy dukhovnoho rozvytku psykhoterapevta. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya №12. Psykholohichni nauky: Zb. naukovykh prats. K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. № 36 (60). S. 271-275.
7. Kutishenko V. P., Stavyska S. O. Psykholohichni osoblyvosti indyvidualnoi relihiinosti maibutnikh psykholohiv. Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. Seriya: Psykholohiia: zb. nauk. pr. / zasn.: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Blahodiinyi fond im. Antona Makarenka. K.: «Vydavnyche pidpriemstvo «Edelveis», 2018. Vypusk 3 (62). S. 44-53.
8. Naumova N. V., Merdak A. M. Psykholohichna struktura viry ta motyvyy yii formuvannya. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. 2003.12. S. 38-41.
9. Mudryk A. B. Teoretyko-metodolohichni analiz fenomenu relihiinoi viry: sotsialno-psykholohichni aspekt [Elektronnyi resurs]. Psykholohichni perspektyvy. 2013. Vyp. 22. S. 173-181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2013_22_22
10. Savchyn M. V. Analiz zdatnosti osobystosti viryty u konteksti dukhovnoi paradyhmy psykholohii. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats. Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Tom. IX, Zahalna psykholohiia. Etmichna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. 2016. Vyp. 9. S. 468-476.
11. Shynkaruk V. I. Katehorialna struktura naukovoho svitohliadu. Vybrani tvory : u 3 t. K., 2004. T. 3. Ch. I. S. 164-172.
12. Buchak, Lara. Rational Faith and Justified Belief. In Laura Frances Callahan & Timothy O'Connor (eds.), *Religious Faith and Intellectual Virtue*. Oxford, GB: Oxford University Press. 2014. pp. 49-73.
13. Malcolm F and Scott M. True grit and the positivity of faith. *European Journal of Analytic Philosophy*. 2021. 17. P. 5-32.
14. McKaughan D and Howard-Snyder D. How Does Trust Relate to Faith? *Canadian Journal of Philosophy*. 2022 b. 52(4):1-17 DOI: [10.1017/can.2022.34](https://doi.org/10.1017/can.2022.34)
15. Leuba J. H. The psychology of religious mysticism. New York : Questia Media America, 1998. 348 p.